UDK: 377:004:006

RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA KASB-HUNARGA YO‘NALTIRISHDA XALQARO STANDARTLASHTIRISHNING MOHIYATI

Djumayev Mamanazar Irgashevich,
Nizomiy nomidagi O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti professori,
pedagogika fanlari nomzodi,

Annotatsiya. Maqolada raqamli ta’lim muhitida kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonini takomillashtirishda xalqaro standartlashtirishning ahamiyati yoritilgan. ISO xalqaro standartlarining shakllanishi, ta’lim sifatini boshqarishdagi o‘rni, ISO 9001:2015 va ISO 21001:2018 standartlarining mazmuni hamda ularni ta’lim tashkilotlari faoliyatiga tatbiq etish imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, jarayonli yondashuv, ta’lim sifatini uzluksiz takomillashtirish, raqamli ta’lim resurslaridan foydalanish va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish masalalariga e’tibor qaratilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli ta’lim, kasb-hunarga yo‘naltirish, xalqaro standartlashtirish, ISO, ISO 9001, ISO 21001, ta’lim sifati, kasbiy kompetensiya, ta’lim menejmenti, jarayonli yondashuv.

Bugungi kunda ta’lim tizimini modernizatsiyalash, raqamli texnologiyalarni joriy etish va xalqaro tajribani o‘rganish ta’lim sifatini oshirishning muhim omillaridan hisoblanadi. Ayniqsa, kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonida ta’lim mazmunini mehnat bozori talablariga moslashtirish, o‘quvchilarning kasbiy qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash hamda ularda amaliy kompetensiyalarni shakllantirish dolzarb vazifadir.

Raqamli ta’lim muhiti o‘quvchilarning kasbiy imkoniyatlarini aniqlash, kasblar to‘g‘risida axborot berish, virtual amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etish va individual ta’lim yo‘nalishlarini belgilash uchun keng imkoniyat yaratadi. Biroq mazkur jarayonlarning samaradorligi ta’limni boshqarishning aniq mezonlari, sifat ko‘rsatkichlari va xalqaro talablar asosida tashkil etilishiga bog‘liq.

Ta’lim sifatini ta’minlashda xalqaro standartlashtirish muhim ahamiyatga ega. Xususan, ISO standartlari ta’lim tashkilotlarida boshqaruv jarayonlarini takomillashtirish, ta’lim xizmatlari sifatini baholash va manfaatdor tomonlarning ehtiyojlarini hisobga olishga xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonunida ta’lim tizimining asosiy turlari va professional ta’limni tashkil etish tartibi belgilangan. Professional ta’lim boshlang‘ich, o‘rta va o‘rta maxsus professional ta’lim bosqichlarini qamrab

olib, ta’lim oluvchilarning muayyan kasb va mutaxassisliklarni egallashiga yo‘naltirilgan [2].

Xalqaro standartlashtirishning shakllanishi va ta’limdagi ahamiyati

Xalqaro standartlashtirish tashkiloti — ISO (International Organization for Standardization) milliy standartlashtirish tashkilotlarini birlashtiruvchi xalqaro nodavlat tashkilotdir. Uning asosiy vazifasi mahsulotlar, xizmatlar va boshqaruv jarayonlariga qo‘yiladigan talablarni xalqaro miqyosda uyg‘unlashtirishdan iborat.

ISO tashkil etish to‘g‘risidagi qaror 1946-yilda qabul qilingan, tashkilot esa 1947-yilda rasman faoliyat boshlagan. Uning faoliyati mahsulot va xizmatlar sifati, xavfsizligi, ishonchliligi hamda xalqaro talablar asosida muvofiqligini ta’minlashga qaratilgan.

1987-yilda ISO 9000 seriyasidagi sifat menejmenti standartlari ishlab chiqildi. Ushbu standartlar turli tashkilotlarda sifatni boshqarish tizimini shakllantirish va takomillashtirishga xizmat qildi.

Ta’lim sohasida xalqaro standartlarning ahamiyati quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

ta’lim xizmatlari sifatini oshirish;

ta’lim jarayonlarini tizimli boshqarish;

ta’lim oluvchilarning ehtiyojlarini hisobga olish;

ta’lim natijalarini baholash mezonlarini takomillashtirish;

xalqaro tajribani ta’lim amaliyotiga joriy etish;

raqamli ta’lim resurslaridan samarali foydalanish.

Shu jihatdan xalqaro standartlashtirish ta’lim tashkilotlarining raqobatbardoshligini oshirish va ta’lim sifatini barqaror rivojlantirish uchun muhim boshqaruv vositasi hisoblanadi.

ISO 9001 va ISO 21001 standartlarining ta’lim tizimidagi o‘rni

ISO 9001:2015 standarti sifat menejmenti tizimiga qo‘yiladigan talablarni belgilaydi. U tashkilot faoliyatidagi jarayonlarni tartibga solish, natijalarni baholash, iste’molchilar ehtiyojlarini qondirish va doimiy takomillashtirishga yo‘naltirilgan.

Ta’lim tashkilotlarida ushbu standartni qo‘llash o‘quv jarayonini rejalashtirish, pedagogik faoliyat samaradorligini baholash, ta’lim resurslaridan foydalanish va boshqaruv jarayonlarini takomillashtirish imkonini beradi.

ISO 21001:2018 standarti esa bevosita ta’lim tashkilotlarini boshqarish tizimiga mo‘ljallangan. Mazkur standart ta’lim oluvchilar, pedagoglar, ota-onalar, ish beruvchilar va boshqa manfaatdor tomonlarning ehtiyojlarini hisobga olishga qaratilgan.

ISO 21001:2018 standartining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

ta’lim tashkilotining maqsad va vazifalarini aniqlashtirish;

ta’lim xizmatlari sifatini ta’minlash;
barcha ta’lim oluvchilar uchun teng imkoniyatlar yaratish;
inklyuziv va individual ta’lim yondashuvlarini rivojlantirish;
ta’lim jarayonlarini monitoring qilish;
boshqaruv samaradorligini muntazam oshirib borish.

Mazkur standartning muhim jihati shundaki, unda ta’lim oluvchi ta’lim xizmatlarining asosiy manfaatdor tomoni sifatida qaraladi. Shu sababli ta’lim tashkiloti o‘z faoliyatini ta’lim oluvchilarning ehtiyojlari, kasbiy maqsadlari va kutilayotgan natijalariga muvofiq tashkil etishi lozim [1; 3].

Raqamli ta’lim muhitida kasb-hunarga yo‘naltirish va standartlashtirish

Raqamli ta’lim muhiti kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Elektron ta’lim platformalari, virtual laboratoriyalar, masofaviy ta’lim vositalari va raqamli kasbiy diagnostika texnologiyalari o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlash hamda ularga individual tavsiyalar berish imkonini yaratadi.

Bunday sharoitda xalqaro standartlar asosida ta’lim jarayonini tashkil etish muhimdir. Chunki raqamli ta’limda nafaqat texnik vositalarning mavjudligi, balki ularning ta’lim maqsadlariga muvofiqligi, axborot xavfsizligi, foydalanish qulayligi va natijadorligi ham muhim hisoblanadi.

Kasb-hunarga yo‘naltirishda xalqaro standartlashtirish quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:

Birinchidan, kasbiy ta’lim mazmunini mehnat bozori talablariga moslashtirish zarur. Bunda ish beruvchilar bilan hamkorlik, kasbiy kompetensiyalarni aniqlash va ta’lim dasturlarini muntazam yangilash muhim ahamiyatga ega.

Ikkinchidan, raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali kasblar to‘g‘risida keng qamrovli axborot taqdim etish mumkin. Virtual ekskursiyalar, elektron kasbiy maslahatlar va interaktiv topshiriqlar o‘quvchilarning kasbiy tanlovini ongli amalga oshirishiga yordam beradi.

Uchinchidan, ta’lim natijalarini xalqaro mezonlar asosida baholash zarur. Bunda nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy ko‘nikmalar, mustaqil ishlash, muammolarni hal qilish va kasbiy faoliyatga tayyorgarlik darajasi ham hisobga olinishi lozim.

To‘rtinchidan, ta’lim jarayonida uzluksiz monitoring va tahlil tizimini yo‘lga qo‘yish kerak. Bu ta’lim sifatidagi kamchiliklarni aniqlash va o‘z vaqtida bartaraf etish imkonini beradi.

ISO 21001:2018 standartida jarayonli yondashuv

ISO 21001:2018 standartining muhim xususiyatlaridan biri jarayonli yondashuvdir. Mazkur yondashuv ta’lim tashkilotining siyosati, maqsadlari va strategik rejalariga muvofiq jarayonlarni tizimli boshqarishni nazarda tutadi.

Jarayonli yondashuv PDCA sikli asosida amalga oshiriladi:

Rejalashtirish (Plan) — ta’lim maqsadlari, vazifalari, resurslari va kutilayotgan natijalarni belgilash.

Bajarish (Do) — rejalashtirilgan ta’lim faoliyatini amalga oshirish.

Tekshirish (Check) — ta’lim jarayoni va natijalarini monitoring qilish, baholash.

Takomillashtirish (Act) — aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish va samaradorlikni oshirish.

Mazkur sikl ta’lim tashkilotlarida boshqaruvning uzluksizligini ta’minlashga xizmat qiladi. Ayniqsa, kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonida o‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va kasbiy tayyorgarligini muntazam o‘rganish hamda natijalarga ko‘ra ta’lim mazmunini takomillashtirish imkonini beradi.

Raqamli ta’lim muhitida ushbu jarayonni elektron monitoring, ta’lim analitikasi va raqamli baholash vositalari yordamida amalga oshirish mumkin.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-iyundagi PQ-290-son qarorida Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti boshqaruv tizimini ISO 21001 talablariga muvofiq tashkil etish vazifasi belgilangan [2]. Bu esa mamlakatimiz oliy ta’lim tizimida xalqaro standartlarni joriy etishga alohida e’tibor qaratilayotganini ko‘rsatadi.

Ta’lim sifatini oshirishning pedagogik imkoniyatlari

Ta’lim sifatini oshirishda xalqaro standartlarni joriy etish bilan bir qatorda pedagogik jarayonning mazmunini takomillashtirish ham muhimdir. Bunda intensiv va ekstensiv rivojlanish yondashuvlaridan foydalanish mumkin.

Intensiv rivojlanish mavjud ta’lim imkoniyatlari va ichki resurslardan samarali foydalanishni nazarda tutadi. Ekstensiv rivojlanish esa yangi texnologiyalar, qo‘shimcha vositalar va zamonaviy ta’lim resurslarini jalb qilish orqali amalga oshiriladi [5].

Raqamli ta’lim muhitida ushbu ikki yondashuvni uyg‘unlashtirish kasb-hunarga yo‘naltirish samaradorligini oshiradi. Masalan, virtual laboratoriyalar, elektron kasbiy yo‘riqnomalar va interaktiv topshiriqlardan foydalanish o‘quvchilarning amaliy tayyorgarligini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, muammoli vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, kasbiy qaror qabul qilishi va ijodiy yondashuvini shakllantiradi. Bunday topshiriqlarni ishlab chiqishda ularning didaktik xususiyatlari, o‘quvchilarning yosh imkoniyatlari va kasbiy qiziqishlari hisobga olinishi zarur [6].

Demak, xalqaro standartlar, raqamli texnologiyalar va zamonaviy pedagogik metodlarning o‘zaro integratsiyasi ta’lim sifatini oshirishning muhim shartidir.

Raqamli ta’lim muhitida kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonini takomillashtirish xalqaro standartlashtirish talablarini hisobga olishni taqozo etadi. ISO 9001:2015 va ISO 21001:2018 standartlari ta’lim tashkilotlarida sifat menejmentini rivojlantirish,

boshqaruv jarayonlarini takomillashtirish va ta’lim oluvchilarning ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi.

Tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

xalqaro standartlarni ta’lim tashkilotlari faoliyatiga tatbiq etish ta’lim sifatini boshqarishning tizimli mexanizmini shakllantiradi;

raqamli texnologiyalardan foydalanish kasb-hunarga yo‘naltirish imkoniyatlarini kengaytiradi;

ta’lim dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga yordam beradi;

PDCA sikli asosida monitoring va takomillashtirishni tashkil etish ta’lim samaradorligini oshiradi;

xalqaro standartlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalar integratsiyasi ta’lim tashkilotlarining raqobatbardoshligini mustahkamlaydi.

Shunday qilib, xalqaro standartlashtirishni raqamli ta’lim muhiti bilan uyg‘unlashtirish kasb-hunarga yo‘naltirish sifatini oshirish, ta’lim va mehnat bozori o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish hamda raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashning muhim omili hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedov T., Ibrohimov F. Oliy ta’lim boshqaruvi: ISO talablari va ustuvor vazifalar. – Toshkent: Yetakchi nashriyoti, 2024. – 32 b.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-iyundagi PQ-290-son qarori. https://lex.uz/docs/6079422.

3. ISO 21001:2018. Educational organizations — Management systems for educational organizations — Requirements with guidance for use. https://www.iso.org/standard/66266.html.

4. Dzhumaev M.I. Competence-based approach to teaching mathematics to primary school students according to the requirements in the national curriculum of Uzbekistan // Science and Innovation. – 2024. – Vol. 3, Issue 2. https://doi.org/10.5281/zenodo.10694172.

5. Djumaev M.I., Djumaeva M.M. Algorithm-methodological training of future primary school teachers in teaching primary science // Bulletin of Dulaty University. – 2024. – No. 2. – P. 75–81. https://doi.org/10.55956/MQKC8014.

6. Djumaev M.I. Competence-based approach in teaching mathematics to primary school students according to the requirements of the national curriculum of Uzbekistan. – Shymkent: KhDU, 2024. – B. 306–311.